

Buanda

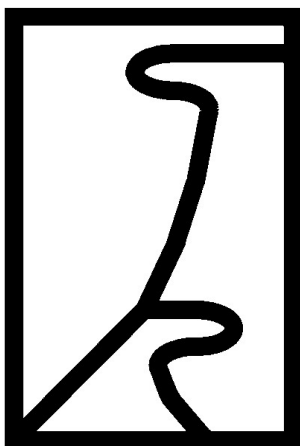
Achtergrondartikelen

3

Akusuwë

Door Menno Marrenga
1992

Buanda

Redactie:
Buanda ,
bureau van kleine ondernemers in Saamaka
Limesgracht 10
Postbus 2975
Paramaribo
Suriname

E-mail: Buanda@sr.net
E-mail NL : Buanda-Nederland@buanda.org
www.buanda.org

Colofon

Dit is geen nieuwsbrief, want we brengen geen nieuws. Ontwikkelingswerk is werk voor de lange termijn, en we publiceren deze artikelen juist omdat onze jaarverslagen te veel momentopnamen zijn. In deze artikelen willen we juist de grote lijnen in het werk van Buanda belichten. Dit is geen tijdschrift. Wij schrijven niet op tijd. Wij schrijven als er iets te melden valt, en als er niets te melden valt melden wij niets.

“[Buanda Achtergrondartikelen](#)” geeft achtergrondinformatie over het werk van het ontwikkelingsbureau Buanda. Het valt onder verantwoordelijkheid van het bureau, niet van de vereniging.

“[Buanda Achtergrondartikelen](#)” wordt als junkmail verzonden aan donoren, ex-donoren, potentiële donoren, vrienden en anderen van wie wij hopen dat zij geïnteresseerd zijn in de grote lijnen in het werk van Buanda.

Als u “[Buanda Achtergrondartikelen](#)” wilt ontvangen en het niet als junkmail toegezonden krijgt, kunt u het volgende doen:

- downloaden van de website;
- zelf kopiëren;
- ons geld sturen, genoeg voor fotocopieer- en verzendkosten;
- een project financieren.

Het eerste is het goedkoopste, het laatste het duurste.

U mag ideeën uit “[Buanda Achtergrondartikelen](#)” overnemen, graag zelfs. Als u daar behoefte aan hebt, mag u volledige artikelen verveelvuldigen of openbaar maken door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook; u heeft daarvoor geen voorafgaande toestemming nodig. We verzoeken u echter wel contact met ons op te nemen voordat u citaten uit hun verbanden licht.

AKUSUWË

In Amakakonde en Akwaukëndë zijn nu houtverwerkende bedrijfjes waar ruw gezaagde planken efficiënt worden gekantrecht en geschaafd. Nu deze werkplaatsen productief zijn geworden, worden de problemen bij de andere stappen in het productieproces nijpender. Nu het probleem van het schaven is opgelost, is het transport van ruw hout de volgende zwakke schakel in het productieproces geworden. Dit achtergrondartikel gaat daarover, over het probleem zelf, over de milieuaspecten, over de belangenconflicten die daardoor ontstaan, over hoe we daar een oplossing hebben gevonden. Maar eerst moet ik vertellen hoe dat gaat, hout produceren in Saamaka.

kleinschalige houtkap

Een boom weegt al gauw een paar ton, en een omgezaagde boom breng je niet zo gemakkelijk naar de houthakkerij als je geen zwaar materieel hebt. De kleine houthakkers in Saamaka verzagen daarom de bomen in het bos zelf tot planken. Dat gebeurt met de kettingzaag. Vroeger ging dat uit de vrije hand, en een goede houthakker kan zo verrassend nette planken zagen, gegeven dat je dan op het oog de dikte van de plank moet in de gaten houden, door een wolk van zaagsel heen, en dat met een kettingzaag die toch nog vrij zwaar is om precies onder controle te houden, en het is eigenlijk levensgevaarlijk door de kans op kick-back. Een kwart eeuw geleden vond een slimme Amerikaan een hulpstuk uit: de kettingzaag-geleider, waarmee een zaagsnee op een vaste, ingestelde afstand van een referentievlak kan worden gemaakt. Dat is een van de weinige goede stukjes aangepaste technologie - het is dan ook geen ontwikkelingshulp-project, maar een commercieel initiatief. Alle houthakkers in Saamaka werken met kettingzaag-geleiders. Weliswaar is de kettingzaag niet ontworpen voor dit soort werk en wordt zo flink overbelast, maar zolang er elders in het productieproces veel grotere problemen liggen zeuren we niet over wat extra afschrijvingskosten.

Als de planken zijn gezaagd, liggen ze in het bos, meestal kilometers ver van het dorp, de werkplaats of de rivier waar ze moeten komen. Ze worden op het hoofd daarheen gedragen.

Het zagen van een plank van vijf meter lengte kost een minuut of tien. Een houthakker zaagt een stuk of tien, twintig planken in een dag, dan is hij daas van het lawaai, zijn rug is op, zijn ellebogen doen het niet meer, en hij ligt twee dagen in zijn hangmat met de symptomen "mijn hele lichaam doet pijn", maar de planken zijn gezaagd en daar gaat het om.

Tropisch hardhout is zwaar, en pas gezaagd tropisch hardhout is kletsnat en nog zwaarder. Een vrouw kan één plank op het hoofd dragen, een heel sterke vrouw twee. Saamaka vrouwen zijn allemaal sterk, laten we uitgaan van twee. Als de boom vijf kilometer ver in het bos staat, kan een vrouw vier planken per dag op het hoofd het bos uitdragen. Twee keer heen, twee keer terug, twintig kilometer lopen per dag waarvan de helft met een kilo of dertig op het hoofd, een mooie dagtaak. Als een houthakker twintig planken per drie dagen zaagt (ik vind dat je die hersteldagen ook moet meetellen), en een vrouw sjuwt vier planken per dag, dan is het duidelijk dat het sjuwen meer arbeidskracht opeist dan het zagen zelf. Een kant en klare plank kost in Paramaribo omgerekend, tien Nederlandse gulden, in Saamaka dus minder, en nadat je de benzine voor de kettingzaag, de afschrijvingskosten, het schaven, en alle andere onkosten hebt afgetrokken, dan blijft er niet veel over om de sjouwers te betalen. Jonge mannen weigeren te werken voor twee gulden Nederlands per werkdag

muilezel

De houthakkers komen daarom bij ons en vragen om financiering voor een tractor. Nu heeft een tractor allerlei bezwaren, ik ga daar verderop uitgebreid op in. In elk geval is een tractor naar Saamaka normen een grootschalige investering: de aanschafkosten van „n enkele tractor is al

Buanda Achtergrondartikel: Akusuwë

gauw hoger dan de waarde van een heel dorp, en dan tel ik niet alleen de hutjes en petroleumlampjes mee, maar ook de buitenboordmotoren en gettoblaster.

Daarom bedachten wij - het bureau van Buanda - een kleinschaliger oplossing: de muilezel. Muilezels worden elders in de wereld ingezet voor transport over moeilijk begaanbaar terrein, dus waarom zou het niet ook in Saamaka kunnen? Ondanks het feit dat de Saamaka traditioneel geen veehouders zijn, wilden we dit idee toch uitproberen.

Wel, daar is het niet van gekomen, want het is al een grote mislukking geworden, al voordat we gestart zijn.

Muilezels zijn in de zeventiger en tachtiger jaren gebruikt in de oliepalm industrie, maar ze zijn nu weer vrijwel onbekend in Suriname, je moet dus zo'n beest zoeken in Guyana of Brazilië, en je moet ook een tijdje lang een ervaren muilezeldrijver inhuren totdat je alle problemen van bekapping en voeding onder controle hebt, en dat alles bij elkaar maakt dat de eerste experimentele muilezel het investeringsvermogen van een kleine houthakker ver overschrijdt. We maakten dus een projectdossier en dat ging de bureaucratische procedure in.

Men praat wel eens van ambtelijke molens.

Bij ons muilezelproject leek het meer op een gehaktmolen. Het project werd in onderdeeljes uiteen gerafeld, die elk afzonderlijk werden geïnspecteerd op onzuiverheden en ik krijg de indruk dat daarbij de grote lijn een beetje is verloren gegaan. Zo werd ons verweten dat wij vrouwen met ezels vergeleken. Dat hebben we inderdaad gedaan in het dossier - een economische vergelijking van kosten en menswaardigheid. Maar zoiets kan niet door de beugel in deze gendergevoelige tijd. Het project werd dus overgedragen aan een andere organisatie met een betere reputatie op het genderfront.

En de doelstelling werd aangepast: de muilezel mocht niet worden gebruikt voor het vervoer van planken, maar van zwangere vrouwen - echt gebeurd, dit is niet verzonnen door Kafka of een organisatie voor geboortebepaling.

Het werd dus een klucht, en we kunnen het woord "muilezel" in Saamaka niet meer gebruiken zonder dat iedereen begint te lachen.

Jammer, want we geloven nog steeds dat muilezels de ideale oplossing zouden zijn.

milieuschade

Exit muilezels, terug naar vrouwen als lastdrager of verder naar de tractor. Naar economische en menselijke maatstaven is het eerste alternatief ongewenst. Vanwege de enorme investering is het tweede alternatief ongewenst, maar vooral ook vanwege de milieuschade. Ik ga daar nu op in.

Er is voldoende gewaarschuwd tegen houtkap in het tropisch regenwoud, maar de houtkap zelf is niet eens zo schadelijk - en kleinschalige houtkap zoals de Saamaka houthakkers het doen, ruim binnen het regeneratievermogen van het ecosysteem - is dat helemaal niet. De werkelijke schade wordt aangebracht bij het transport. Om die ene boom het bos uit te slepen moeten uitsleppaden worden aangelegd, en daarbij sneuvelen tientallen bomen - duizenden, als je zaailingen meetelt, en daar gaat het om als men zich zorgen maakt om genetische reserves. En zelfs dat is nog niet eens de grootste schade. Bij het uitslepen ploegen de tractorwielen de grond om, daarna gaat die zware boomstam er overheen en die smeert de allerlaatste poriën dicht en de bodemstructuur is verpest en het duurt decennia voor dat weer een beetje geregenereerd is. Vraag het maar eens aan een goede Saamaka jager of houthakker: hij kan moeiteloos in het bos aanwijzen waar men jaren geleden een korjaal heeft uitgesleept, voor het geoefend oog blijft het litteken zichtbaar, en dat is nog maar een uitgeholde boomstam, en geen tractor maar tien, twintig mensen die dat ding aan een lange liaan voorttrekken.

conflict

Het gaat dus om een belangenconflict, milieu tegenover economisch gewin. Dit conflict wordt binnen Buanda uitgevochten tussen bureau en leden.

Het bureau bestaat uit twee Hollanders, beiden opgevoed met het idee dat natuur iets kwetsbaars is. Onze directeur is bodemkundige, en was vroeger directeur van de milieustichting in Suriname. De analyse in de vorige paragraaf, over de schadelijkheid van houtuitsleep, is de visie van het bureau.

Maar onze leden hebben een heel andere achtergrond. Het hele leven in Saamaka is een groot gevecht tegen het alles verstikkende oerwoud. Een flink deel van alle arbeid is gericht op het voorkomen dat hutten, landbouwgronden en paden worden overwoekerd, dat gevecht is al eeuwen aan de gang, en tot nu toe is het bos de grote overwinnaar. Het idee dat dat almachtige bos bescherming behoeft is voor onze leden onvoorstelbaar. Wij -als bureau - hebben met onze campagnes voor milieubehoud tegenover onze leden ongeveer evenveel succes als een Israëlische landbouwvoorlichter met een systeem voor druppelbevloeiing zou hebben bij een Hollandse polderbemaler, die een heel ander waterbeheersingsprobleem heeft.

Paulima, een van onze leden, verwoordde het eens zo: "Die Hollanders zeuren. Wij kennen dit bos, we wonen hier al eeuwen. Dat bos is zo groot, je moeten dagen lopen en dan ben je nog niet bij de Indianen. Zelfs al krijgen we tien tractoren, we krijgen dat bos niet stuk." En iemand anders, Onisi, stelde ons gerust op de volgende manier: "Geef ons nou die tractor. Je hoeft echt niet bang te zijn dat dat weer zo'n ontwikkelingsproject wordt dat niet gebruikt wordt. Als we die tractor eenmaal hebben, dan gaan we hem echt gebruiken. We gaan er overal mee heen, dat ding baant zijn eigen weg wel door het bos, en na een jaar herken je het bos niet meer terug. Vooruitgang....."

Wel, en dat is precies wat we willen voorkomen.

de grote jongens

En terwijl we binnen Buanda aan het bakkeleien waren over dat tractor project, waren er elders ontwikkelingen die die hele discussie futiel maakten.

De grote houtkap rukte op.

Met skidders en bulldozers werden ontginningspaden aangelegd, tot ver achter Gujaba toe. In de verte werd het onheilspellende geronk van zwaar materieel gehoord, en vrouwen die naar hun verre kostgronden gingen vonden ineens op het bospad gewapende mannen die hen terugstuurden: dit is niet langer stamgebied, maar een houtconsessie: verboden toegang voor onbevoegden.

En dan ineens gaat het niet langer meer om die paar boompjes die dreigen te worden platgereden, het gaat nu om het hele bos.

Dat het bos moet worden geëxploiteerd, is nu een gegeven geworden. Er is alleen nog een strijd over wie dat gaat doen: ofwel Maloni en zijn collega's met hun kettingzagen en een tractor die een paar duizend zaailingen zal vernielen, of de grote maatschappijen met hun skidders en bulldozers. Zonder tractor maakt Maloni geen schijn van kans om tegen al dat geweld op te kunnen. De Saamaka houthakkers verliezen dan de strijd om het beheer van hun stamgronden, want zij doen er toch niets mee, en de grootschalige houtkap slaat toe.

En daarom kwam er een beleidswijziging bij het bureau van Buanda. De tractor was niet langer taboe, het was de minste van twee kwaden.

kleine tractor

Buanda Achtergrondartikel: Akusuwë

In eerste instantie kan je als ontwikkelingsorganisatie wel met groot geld een oplossing forceren, maar als je iets ontwikkelt dat de doelgroep later niet zelf kan betalen, houd je de zaak voor de gek. Wij gingen dus op zoek naar de kleinste tractor die het transportprobleem op kan lossen. Als eerste keken we naar die ATV-tjes, die tegenwoordig erg populair zijn bij de goudzoekers. U kent ze wel: een soort motorfietsen op vier enorme ballonbanden, je associeert ze eerder met Coca-Cola reclames van fun-loving people, maar het is m„r dan alleen maar speelgoed. ATV-tjes waarop staat dat ze tweehonderd kilo laadcapaciteit hebben, blijken wel twee vaten benzine, en een paar goudzoekers met hun bagage aan te kunnen, maar de wielophangingen en banden en kruiskoppelingen gaan dan om de haverklap stuk, en dat is duur. De goudzoekerij is een branche van grote winsten en grote verliezen, en daar neemt men enorme transportkosten voor lief. Wie het eerst bij het goud si, daar gaat het om.

Bij ons gaat het om kostenbeperking, en ATV is dan geen oplossing voor ons.

En zo kwam ik terecht bij die kleine dieselmotortjes op twee wielen en een power-take off, die overal in Oost Azië zo populair zijn bij de rijstboeren. Die dingen kosten „n of twee duizend Euro, en wegen maar een kilo of tweehonderd - ze zakken niet weg in de rijstvelden, en je tilt zo'n ding met twee, drie man in een korjaal. Ze worden in Suriname niet meer verkocht: Suriname is veel te hoog ontwikkeld voor zulk primitief gereedschap. Maar na wat speurwerk vond ik nog een wrak van zo'n ding ergens onder de kippestront in een oude boerenschuur. Ik kocht dat ding op, gooide er een kleine duizend Euro tegenaan en lapte het op. Je bent technicus, of je bent het niet.

De eerste proeven waren teleurstellend.

Bij het slepen van electriciteitsmasten voor de dorps elektrificatie van Amakakonde merkte ik dat dat ding te licht was. De trekkracht was in de laagste versnelling wel voldoende, maar de wieltjes hadden geen grip: het hele tractortje stond te dansen op zijn wieltjes en kon alleen wat presteren als ik twee of drie opgeschoten jongens op de motorkap uitnodigde om de wieldruk op te voeren.

En toen kwam ik op dat idee: maak er geen tractor van, maar een draag-tor. Ik bouwde uit ijzeren balken draagrekken aan beide zijden naast de wieltjes, en toen ik bij de eerste veldproeven merkte dat het ding levensgevaarlijk was geworden bij kapseizen (een traditioneel tractor-ongeluk) kwam er een valbeugel bij. Het is een soort gemotoriseerde kruitwagen geworden, het ding ziet er niet uit - maar het werkt.

Een voetpad van een meter breed door het bos is goed genoeg, mits alle wortels van meer dan een centimeter of tien hoog zijn weggekapt. Het kan een paar honderd kilo vracht vervoeren, schrikt niet van een helling van dertig graden in de lengterichting, en twintig overdwars, het baggert door kreekjes van een halve meter diep, en als het zich hopeloos heeft ingegraven in een modderpoel, dan kan „n man hem er weer uittillen - zo licht is hij. Met een loopplank rij je hem zo een korjaal in, je kunt hem dus overal inzetten zonder allerlei verbindingswegen aan te leggen. En het allermooiste komt nog: het ding draagt in plaats van dat het sleept, de bandjes slippen niet maar rollen, en er worden geen poriën dichtgesmeerd - het overkomt daarmee alle milieuproblemen die we bij een grotere tractor verwachten.

akusuwë

Dat tweewielige rijstboeren-tractortje, omgebouwd tot gemotoriseerde kruitwagen, kreeg al snel de naam Akusuwë.

Een echte tractor wordt in Saamaka konkoni genoemd. De konkoni is een beest, ergens tussen een grote rat en een klein varkentje in. De voorpootjes van de konkoni zijn wat magertjes, maar de achterhand is fors ontwikkeld, en de grote achterwielen van een klassieke tractor doen daar aan denken. Er is een kleine variant van de konkoni, en dat is de akusuwë. De etymologie is ietwat verward, maar dat is vaker zo.

geen financiering

Buanda Achtergrondartikel: Akusuwë

We besloten dus te gaan experimenteren met de akusuwë. We hebben geen financiering aangevraagd. het project akusuwë is, volgens de Buanda normen voor projectidentificatie, nog onvoldoende rijp - de enige reden waarom we het forceren is de hete adem van die bulldozers.

En daarnaast hebben wij ons leergeld betaald met projectaanvragen.

De hele houtsector staat in een kwade reuk, op milieu en gender scoren we altijd negatief met machines en kettingzagen. In een projectdossier kan je dat niet zo gedetailleerd uitleggen als in zo'n achtergrondartikel, die dingen moeten voldoen aan allerlei vormeisen en een subtiële afweging van argumenten pro en con passen daar niet in. We hebben een schatting gemaakt van de hoeveelheid werk er gaat zitten in het soebatten voordat we financiering rond hebben, en hebben ingeschat dat we die tijd beter kunnen besteden aan fatsoenlijke arbeid, dan krijgen we het geld ook wel bij elkaar.

En dat is gebeurd. Akusuwë is uitgevoerd als een privé onderneming van mij.

de praktijk

Werkt het?

Technisch nu wel, na wat kinderziektes.

We sjouwen tussen de vierhonderd en zevenhonderd kilo hout per keer, afhankelijk van de toestand van het bospad. Dat is voldoende meer dan de dertig kilo die met vrouwkracht versjowd kan worden om de investering te rechtvaardigen.

Het is geen volledige oplossing voor het probleem, maar ik vermoed dat het een voldoende oplossing is om te maken dat de zwakste schakel van het houtproces nu weer ergens anders ligt: ma onze werkplaatsen is dat niet langer het schaven, na akusuwë is het niet langer het transport, vermoedelijk ligt het nu weer bij het zagen zelf, net als in de tijd dat er nog geen kettingzagen waren.

Zo gaat dat, vooruitgang is het verplaatsen van problemen.

Maloni, Thema, Paulima, Jonel, Lëti kijken de kat nog uit de boom. Zij geloven nog niet dat dat onooglijk ding het werk van een echte tractor aankan, maar zijn wel bereid om contracten aan te gaan met mij: ik breng al het hout dat je zaagt naar het dorp voor de helft van de prijs die je normaal betaalt, hoe ik dat doe, is mijn zaak, als akusuwë inderdaad niet werkt huur ik vrouwen in en heb ik een strop, niet jullie, en als het wel lukt heb ik winst. Jullie moeten alleen zorgen voor hout dat versjowd moet worden, geld om mij te betalen en een goed bospad.

Maar er zijn nog twee dingen die het project kunnen doen mislukken: de aanleg van paden, en concurrentie van collega-ontwikkelingswerkers.

bospaden

Akusuwë heeft wielrijen, en stelt meer eisen aan de ondergrond dan blote voeten. De gewone bospaden zijn goed genoeg, mits niet te oud. Als een bospad decennia gebruikt is, is het over een breedte van een mensenvoet ingeklonken, de minieme uitholling wordt in een regenbui een gootje, de bodem wordt papperig, en wordt verder uitgetrapt. Ik lette er al lang een beetje op, en op twee proefpaden meet ik na tien jaar vijf tot tien centimeter verlies van bodem. En dat betekent dat de wortels die eerst onder de grond lagen, nu drempels zijn geworden van tien centimeter hoog.

Tien centimeter, daar klimmen de bandjes van akusuwë nog wel overheen, maar het moet niet meer worden, en met lading is al dat gehossebos niet ideaal. Er moet dus wat gedaan worden, en je moet ongeveer twee uur per kilometer met een bijl de ergste wortels weggakken.

Dat is nog wel te doen.

Buanda Achtergrondartikel: Akusuwë

Maar dan komt het probleem.

De bospaden zijn openbaar, en worden door de dorpsgemeenschap onderhouden. Zo om het jaar wordt de dorpsbel geluid, de oude vrouwen koken een grote hoop eten, en de jongemannen en vrouwen gaan met zijn allen aan het werk en kappen een paar kilometer pad schoon, en er wordt onderwijl veel afgekletst en gelachen en gegeten.

Maar het blijft een corvee, en als nu ineens Maloni of Paulima zelfstandig begint met pad-onderhoud, dan trekt de dorpsgemeenschap zich opgelucht terug.

En als het hele pad-onderhoud ook op de begroting van de houtwerkplaats gaat drukken, zoals eerder in Amakakonde gebeurde met de dorpsselectrificatie, dan is elke kans op economische exploitatie verkeken.

Dit probleem speelt zowel in Amakakonde als in Akwauköndë. Maloni, Paulima en Jonel lopen al rond met plannen om speciaal voor akusuwë nieuwe paden aan te leggen. Een pad dat alleen door akusuwë gebruikt wordt vereist minder onderhoud dan een pad waar het hele dorp gebruik van maakt. Maar de vrouwen verheugen zich daar al op: een nieuw pad betekent een nieuw stuk bos ontsloten, kans op nieuwe kostgronden, en zij laten duidelijk merken dat zij het direct tot een drukbelopen pad zullen maken.

de linker - en rechterhand

Dat is het eerste probleem waar we nog een oplossing voor moeten verzinnen. Het tweede ligt helemaal buiten onze invloedssfeer, en we kunnen alleen maar hopen dat het goed afloopt.

Laat uw linkerhand niet weten wat uw rechterhand doet.

Het is een loffelijk streven, mits niet uit zijn verband gerukt. Het ontwikkelingswerk is een bureaucratie, het doet soms meer denken aan zo'n poliep met een heleboel armen zonder hersens en het komt meermalen voor dat de ene afdeling een kuil graaft en de andere die volgooit. Ik vertelde eerder dat de houthakkers in Saamaka akusuwë zien als een armelui's alternatief voor de ware oplossing: tractoren, skidders, hetzelfde materieel waarmee de grote jongens zo succesvol het bos vernielen.

En dat is ook zo.

Akusuwë is een armelui's oplossing.

Natuurlijk proberen zij toch aan die luxe-tractor te komen, als het niet via Buanda lukt, dan via een andere organisatie, als je hem cadeau krijgt zijn de exploitatiekosten geen probleem - als er een band lek gaat gooi je hem gewoon weg, niet de band maar de hele tractor, en je vraagt gewoon een nieuwe aan.

Onisi deed al een aanvraag via Peace Corps, maar dat mislukte.

Amerikanen zijn niet gek.

Maar vroeger of later komen er tractoren, aangeschaft uit ontwikkelingshulp. Na al dat wantrouwen tegenover de milieuvriendelijkheid van onze kleinschalige houtverwerkingsprojecten zou het grappig zijn als akusuwë economisch wordt weggedrukt door het geweld van tractoren, die op de een of andere manier de Nederlandse milieunormen zijn gepasseerd.